

Особености на приложението на ИКТ при обучение в мултикултурна среда

*Мая Сотирова
Югозападен университет
“Неофит Рилски” – Благоевград
Факултет по педагогика
Катедра “Педагогика”*

През последните години училищното образование в глобален план е изправено пред редица предизвикателства, наложени от мащабните социокултурни и технологични промени. Сложността на проблемите, провокирани от тяхното стремглаво нахлуване в училищния живот, се състои преди всичко в тяхното синергетично въздействие, което обезсмисля в известна степен прилагането на конкретни образователни стратегии и напълно – частичните и палиативни мерки и решения.

Не по-малко съществен и далеч по-тревожен е фактът, че тези промени засягат дълбоки личностни пластове и образувания (като идентичността, например) и бележат трайно социално-психичното развитие на подрастващите. Разбирането на тези процеси е от съществено значение за педагогическата наука в аспекта на нейната футурологична ориентираност, тъй като те задават очертанията на една нова ноосфера, свързана с дълбоки трансформации в структурата на индивидуалната и колективната идентичност.

Предмет на изследване в статията са специфичните особености на приложението на ИКТ при обучение в мултикултурна среда. Целта е да се разкрият специфичните затруднения, двупосочните предимства и ползи, както и да се обоснове ролята на ИКТ за повишаване на езиковата, комуникативната и интеркултурната компетентност на учениците.

Въведение

Нарастващата мултикултурност на съвременното общество и интензивното развитие на ИКТ без съмнение са две от основните тенденции, променящи най-активно образователната среда днес. Именно поради това междукултурните компетентности, способностите

за използване на ИКТ и за комуникация на майчин и чужд език са определени от Съвета на министрите по образование, младеж и култура на ЕС като ключови компетентности в контекста на ученето през целия живот. (4)

Приетите национални стратегически документи отразяват стремежа към модернизация на българското училищно образование в аспекта на тези тенденции и приоритети и в известна степен маркират параметрите на необходимата съгласуваност на действията при тяхното приложение. В Стратегията за образователна интеграция на децата и учениците от етническите малцинства е заложен принципът за осигуряване на равен достъп до качествено образование, който изисква съобразяване с различната степен на социална интеграция на отделните етнически малцинства и гарантиране на баланс между интеграцията на децата и учениците от етническите малцинства в образователната система и в обществото и съхраняването и развитието на тяхната специфична културна идентичност”. (10, с. 4) Доколкото използването на ИКТ вече е критерии за качество на образованието, в духа на тази постановка достъпът до компютърно обучение и електронни информационни ресурси е равен за всички деца, а ИКТ се използват ефективно от учителите за съхраняване на специфичния етнокултурен фон в училището и класната стая и за развитието на интеркултурната компетентност на учениците. Ето защо и една от специфичните цели на Националната стратегия за въвеждане на ИКТ в българските училища е “постигане равенство на възможностите при използване на ИКТ за всички ученици, независимо от тяхната обществена и културна среда, етнически произход или здравословно състояние” (7, с. 3), като се акцентира върху необходимостта от “разработване на норми за въвеждане на информационните и комуникационни технологии в обучението на деца със специални образователни потребности и деца с увреждания” (7, с. 7).

Необходимостта от комплексен подход се налага и от самата същност на компетентността, в структурата на която се включват „знания, умения и отношения, даващи възможност на личността да извършва ефективно дейности, свързани с определена професия или занятие (15). Според Пл. Радев компетентността е „индивидуално интегративно свойство на личността, което се изразява в спецификата на организиране и използване на различни знания и умения и позволява ефективни решения и поведение в различни ситуации”, а „компетенциите се основават на знанията, включват структурирани в система умения и система от отношения на индивида към другите, себе си и природата” (8, с. 312). Посочената интегративност изисква

специфичните за отделните компетенции знания, умения и отношения да се разглеждат в тяхната взаимообвързаност като структура и система.

Казаното дотук поставя два важни въпроса с практико-приложно значение:

- Какви дименсии на културното различие в класната стая трябва да се отчитат при разработването на образователен софтуер?

- Как ИКТ могат да се използват за повишаване качеството на обучението в мултикултурна среда?

Особености на приложението на ИКТ в културно-разнообразна среда

Културните различия между учениците могат да се обединят най-общо в три групи: етнически, езикови и религиозни. Това деление, разбира се, е условно, тъй като тези различия рядко се проявяват в чист вид, като най-често етническите различия са и езикови, и религиозни.

Затрудненията, могат да възникнат при използването на ИКТ в обучението на деца с различна културна принадлежност, са свързани с:

- различното ниво в предварителната подготовка на учениците поради липса на достъп до компютър извън училище, предимно за децата от маргинализираните групи;

- недостатъчното владение на български език от деца билингви;

- сложността на кодовото превключване при интерференцията между майчиния език, езика на обучение и компютърния език;

- липсата на елементи от историята, културата и бита на отделните етнически малцинства в съдържанието на образователния софтуер и др.

Ефективното компютърно обучение в мултикултурна среда зависи от използването на предимствата и ползите, които разкриват:

1. Мултикултурността в класната стая за повишаване на резултатите от компютърното обучение

- възможност за включване на повече и различни дискурси при интерпретацията на учебното съдържание в съответствие със специфичния културен контекст;

- взаимно обогатяване на учениците чрез споделянето на знания, опит, ценности, детерминирани от културната различност;

- използване на когнитивните предимства на билингвалните деца, свързани с овладяването на езици и др.

2. *ИКТ за съхраняване на културната идентичност, подобряване на интеркултурния диалог между учениците и повишаване на общата учебна успеваемост*

- ориентирано към ученика обучение;
- разширяване на възможностите за досег с измеренията на различността чрез обучение по всяко време и навсякъде;
- приложение на интерактивни образователни технологии;
- достъп на учителите и учениците до електронни ресурси, съдържащи информация за културата, историята, бита на различните етноси и техните езици;
- развитие на езиковата и комуникативната компетентност на учениците;
- превенция на отпадането от училище чрез повишаване на учебната мотивация и т.н.

Повишаване на езиковата и комуникативната компетентност на учениците с помощта на ИКТ

Билингвизмът и особеностите на обучението в двуезична среда са сравнително отскоро предмет на изследване у нас (Хр. Кючуков, М. Георгиева, Р. Танкова, Й. Нунев и др.). Въпреки постиженията в методиката на обучението по български език, нерешени остават редица въпроси като “информационното претоварване, органичното включване на новите реалии като интернет и електронната книга, създаване на цялостна концепция за интегриране на езиковото и литературното обучение и образование с новите комуникационни и информационни технологии. Не се отчитат в пълна степен проблемите на диглосията и билингвизма..., огромните разлики в социокултурните характеристики на обучаваните.“ (1, с. 33)

Една от отправните точки в това направление може да бъде общоприетото схващане, че спецификите в обучението на деца с майчин език, различен от езика на преподаване в училище, са близки до тези на чуждоезиковото обучение. Това предполага да се правят непрекъснато фонетични, лексикални, граматически сравнения между езиците, да се търсят езикови подобия и различия и т.н., а възможностите на информационните технологии в тази насока са неограничени. Същевременно новите ИКТ носят със себе си потенциална заплаха за културите на малцинствата и преди всичко за малцинствените езици, ето защо “информационните технологии в обучението трябва да се използват по начин, който да съхранява и поддържа билингвизма на детето като част от неговата етнокултурна идентичност, а не да го разрушава” (14, с. 229).

В методологически и технологичен план обучението трябва да е основано преди всичко на разбирането, че “формирането и усъвършенстването на комуникативноречевата компетентност на учениците билингви зависи от:

- ситуациите, в които протича обучението по български език като първи, втори и т.н. ...

- социокултурното обкръжение на обучаваните и мотивацията им за изучаване на български език;

- проучванията за същността и функциите на езиковата подготовка на учениците – равнище на придобитата до момента българска комуникативноречева компетентност;

- близостта между системата на усвоения (майчиния) език и системата на изучавания (българския) език” (3, с. 26-27).

Отчитането на тези условия е важно не само за обучението по български език, тъй като “резултатите от овладяването на ключовата компетентност "Общуване на роден (български) език" се проявяват чрез цялостното социално израстване на обучаваните лица (вкл. чрез степента на осъзнаване на собствената им идентичност) като следствие от обогатяване на езиковия, на комуникативния и на общокултурния им опит. Очевидно е, че съществува пряка функционална зависимост между постигнатото равнище на тази първа (несъмнено най-важна!) ключова компетентност и възможностите за развиване на другите компетентности.” (9)

Ето защо при използването на ИКТ в двуезична среда учителите трябва да се съобразяват с културните и езиковите различия на учениците, което изисква те да се идентифицират своевременно и да се използват като опора в обучението – при подбора на мултимедийното съдържание, на конструирането на реалните и виртуални речево-комуникативните ситуации, при организацията на груповата работа и т.н. Подходящо за тези цели е изработването от учителя на езиково портфолио на всеки ученик, което да отразява специфичния етнокултурен фон в семейството, типа билингвизъм, при наличието на такъв, комуникативния опит, интересите и т.н.

ИКТ базираното обучение е в същността си интерактивна образователна технология. При нея участниците в педагогическото общуване влизат в “три основни взаимодействия: учител – ученик, ученик – ученик, ученик – високотехнологични информационни и комуникативни продукти” (6, с. 32). Интерес представляват резултатите от изследване, проведено през 2003 г. в Холандия, върху различията при усвояването на ИКТ умения между ученици от основни и средни училища с различна етнокултурна принадлежност.

По отделните критерии (отношение, участие в дейности, свързани с приложение на ИКТ, ИКТ умения и постижения) децата от етническите малцинства показват по-високи резултати в сравнение с децата от мнозинството. (16) Други изследвания показват, че билингвалните деца имат по-добра аналитична ориентация и по-добри аналитични способности, тъй като работят с две езикови системи (Peal and Lambert, 1962; Cimmins, 1977; Arnberg, 1981; Baker, 2003 и др.). Bialystock (1997) разкрива, че билингвите се справят по-добре от монолингвите, когато определят синтактичната допустимост на сентенции, както и че 4-5-годишните деца билингви развиват представата за число много по-бързо. (13, с. 352)

При недостатъчно владее на официалния език, на който се осъществява обучението, компютърното обучение облекчава значително разбирането на учебното съдържание, тъй като дава възможност за повече сетивни опори при възприемането (текст, изображение, симулации, видео, звук). От друга страна, по-богатите възможности за оценяване на знанията и постиженията (он-лайн тестове, виртуални продукти от дейността на учениците и др.) премахват напрежението от традиционното изпитване.

Обучението, базирано на ИКТ, ангажира ученика активно, като “личност, конструираща собственото си познание за българския език (като роден и като втори, не майчин), сравнявайки собствения си езиков опит с чуждия (вероятно по-престижен) и носеща отговорност за нивото на комуникативната си компетентност”. (12, с 264) Тази висока степен на личностно участие е свързана с разширяване на мотивационното поле, което има за резултат повишаване на учебната успеваемост, по-пълноценна интеграция в живота на класа и училището и намаляване на отпадането от училище при децата от малцинствените етноси.

ИКТ за формирането на интеркултурна компетентност у учениците

Използването на информационните и комуникационните технологии в обучението разкрива широки възможности за обогатяването на знанията на учениците за различните култури, религии, езици, традиции, обичаи и др., за придобиването на умения за емпатична комуникация в културно-разнообразна среда, както и за формирането и утвърждаването на ценности като:

- чувствителност към социо-културното разнообразие;
- приемане и уважение на различността като богатство, а не като бариера;

- толерантност и търпение;
 - интерес към изследването на други култури, езици, традиции, религии, обичаи;
 - преодоляване на психологичните бариери, на собствените стереотипи, предразсъдъци и етноцентрични нагласи;
 - аналитично, критично и глобално мислене и др.
- Това може да бъде постигнато чрез:
- включване в съдържанието на учебния софтуер на елементи, отразяващи социо-културното разнообразие;
 - разработване на виртуални сценарии, решаване на казуси и др.
 - ангажиране на учениците със собствена изследователска дейност, свързана с интернет проучвания за различни културни традиции, обичаи, вярвания;
 - създаване на среда за споделяне на информация, сътрудничество, взаимопомощ и взаимно опознаване;
 - изготвяне на компютърни презентации;
 - създаване от учениците на електронни илюстрации, озвучени комикси и др. по произведения от фолклора на етносите у нас и т.н. ¹

Т.нар. MMORPG игри (massive multiplayer online role-playing game) – разновидност на компютърните ролеви игри, също могат да бъдат използвани ефективно за целите на интеркултурното обучение. Отличителна характеристика на тези игри е възможността да се играе едновременно от голям брой играчи, намиращи се в различни части на света, с помощта на интернет. ² Многообразието на виртуалния свят на играта се подчертава и от “многогласието, създадено от националните езици на потребителите. Въпреки че за официален език се използва английският, не са наложени никакви ограничения, свързани с употребата на други езици. Основна цел в диалога е участниците да се разбират помежду си. Опитните играчи от по-високи нива общуват на език, който е почти неразбираем за неподготвения потребител. В този Language-жаргон са включени както специфичните названия на елементи от света на играта, така и речеви фрагменти от различни езици, използвани от играчите при комуникация в процеса на общата им игрова дейност... MMORPG игрите, предлагайки един цялостен мултикултурен модел, имат солиден комуникативен потенциал за

¹ Пример за добра практика е интегрирането на СИП “Информационни технологии” и СИП “Фолклор на етносите в България в Основно училище “Васил Левски” – Бургас. (11)

² Например играта Lineage II: The Chaotic Chronicle.

осъществяване на интеркултурен диалог, който успешно може да бъде използван в педагогическата практика. (5, с. 304-305)

Изведените в анализа дотук проблеми и перспективи извеждат на преден план въпроса за компетентностите, необходими на учителите за ефективна интеркултурна комуникация при обучение, базирано на ИКТ. Без съмнение една от ключовите компетентности на учителите във връзка със социокултурното разнообразие е “използване на ИКТ като средство за засилване на участието, създаване на свързани мрежи и сътрудничество при обучението” (2, с. 166) Същевременно не бива да се забравя, че “е-педагогиката се основава на “педагогическите принципи и свързаните с тях стратегии, приложими в електронно базирана учебна среда”, т.е. “електронното обучение подобрява резултатите от обучението, когато учителят е фокусиран върху фундаменталните за преподаването и ученето педагогически принципи и едва след това върху електронните технологии” (13). Това предполага формирането на умения за информационно осигуряване, разработване на дизайн и стратегия на образователното взаимодействие, отчитайки специфичните аспекти на културните различия между учениците в класната стая.

Използвана литература

1. Ангелова, Т. Методика на обучението по български език. Съвременни проблеми. ИК “СЕМА РИШ, С., 2005
2. Баева, М. Педагогика на приобщаването – включващо образование. УИ “Св. Кл. Охридски”, С., 2009
3. Георгиева, М. Обучението по български език в условия на билингвизъм. ШУ “Еп. К. Преславски”, Шумен, 2004
4. Заседание на Съвета на министрите по образование, младеж и култура на Европейския съюз. 23 февруари 2006 г., http://www.minedu.government.bg/opencms/opencms/top_menu/news/archiv2006-1/06-02-23_brussel.html
5. Йочева, К. Мултикултурният виртуален свят на компютърните ролеви игри. В: Многообразие без граници. Изд. “Фабер”, Велико Търново, 2008, с. 296-305
6. Милков, К. Конструктивизмът като образователна идея. Педагогика, 2006, № 1
7. Национална стратегия за въвеждане на ИКТ в българските училища, МОМН, http://www.minedu.government.bg/opencms/export/sites/mon/left_menu/documents/strategies/strategia_ikt.pdf

8. Педагогика. Под ред. на Пламен Радев. ИК “Хермес”, Пловдив, 2006
9. Петров, А. Ключовата компетентност “Общуване на роден език” и обучението по български език. Сп. “Български език и литература” (електронна версия). 2009, № 2, <http://liternet.bg/publish/apetrov/kliuchovata.htm#3a>
10. Стратегия за образователна интеграция на децата и учениците от етническите малцинства, МОМН, 2004, http://www.minedu.government.bg/opencms/export/sites/mon/left_menu/documents/strategies/strategy_integration.pdf
11. Танева-Николова, К., Д. Чолакова, Интегриране на СИП "Информационни технологии" и СИП "Фолклор на етносите в България" - иновационен модел за образование на деца билингви. Сп. “Български език и литература” (електронна версия). 2007, № 5, http://liternet.bg/publish22/k_taneva_nikolova/integrirane.htm
12. Янкова, Г. За предимствата на интерактивното обучение в мултиетническа среда. В: Многообразие без граници. Изд. “Фабер”, Велико Търново, 2008, с. 262-271
13. Andrews, R, C. A. Haythornthwaite. The Sage handbook of e-learning research. <http://www.google.com/books?hl=bg&lr=&id=Tgqxy-pKkoC&oi=fnd&pg=PA349&dq=ICT+bilingualism&ots=7i7zrypLuc&sig=nMLMPVIED-DWu3e3IBwfDhd4CoQ#v=onepage&q=ICT%20bilingualism&f=false>
14. Baker, C., S. Prys Jones. Encyclopedia of bilingualism and bilingual education, 1997 http://www.google.com/books?id=YgtSqB9oqDIC&printsec=frontcover&dq=ICT+language+education+bilingualism&lr=&hl=bg&source=gb_s_similarbooks_s&cad=1#v=onepage&q=&f=false
15. Spector, M. J. (2001) Competencies for online teaching Syracuse, NY: ERIC Clearinghouse on Information and Technology
16. Volman, M. New technologies, new differences. Gender and ethnic differences in pupils' use of ICT in primary and secondary education. Department of Education, Vrije Universiteit Amsterdam, Amsterdam, The Netherlands, 2004, <http://portal.acm.org/citation.cfm?id=1114708>